

Kalendar obilježavanja značajnih događaja na nivou opštine Gračanica

(Ovo je dokument Odbora za obilježavanje značajnih događaja i ličnosti Općinskog vijeća Gračanica, koji je poslužio kao podloga za javnu raspravu i obrazloženje Odluke o utvrđivanju značajnih datuma na nivou općine Gračanica. Općinsko vijeće Gračanica tu je odluku donijelo 5.4.2001. godine, ali u nešto izmijenjenom obliku. Nije prihvaćen prijedlog da se nekadašnji Dan opštine, odnosno Dan oslobođenja 7. april obilježava kao Dan antifašizma, već kao Dan oslobođenja Gračanice u Drugom svjetskom ratu. Ostali datumi prihvaćeni su kako su dati u tom prijedlogu. n.p.)

U hiljadugodišnjoj povijesti Bosne i Hercegovine ima mnogo važnih i važnijih datuma i dana, ima mnogo dramatičnih prijeloma i prevrata, ima sijaset kriza, ratova, buna. Podsjećanje na minula vremena, na prošlost uvijek je u funkciji lakšeg raspoznavanja sadašnjosti i preciznijeg projektovanja budućnosti. Sticajem okolnosti, nažalost, nemamo još uvijek jedinstven kalendar državnih praznika na nivou Bosne i Hercegovine, nemamo kompletnu himnu, jedinstvene udžbenike, ujednačen pogled na događaje iz perioda 1992-1995. godine...

Stoga se utvrđivanje kalendara značajnih događaja koji će se obilježavati na mikropplanu, to jest na nivou opštine nameće kao dosta delikatno i složeno, pogotovo ako se ima u vidu da su se ti datumi utvrđivali po ideološkim, dnevno-političkim ili u najmanju ruku po nekim paušalnim kriterijima.

Da se ne bi zapalo u tu zamku, predlažemo Opštinskom vijeću da svojom posebnom odlukom za obilježavanje na nivou opštine utvrdi sljedeće datume:

1. 7. april, Dan antifašizma, (alternativa: Dan antifašista)
2. 25. maj, Dan odbrane općine Gračanica
3. 2. jun, Dan općine Gračanica,
4. 7. avgust, Dan pobjede na Visu.

Obrazloženje:

Dan opštine uspostavljan je radi očuvanja i unapređenja njenog identiteta i historijsko-kulturnog kontinuiteta. Prije 1992. godine, u mnogim opštinama i gradovima Dan opštine obično se vezivao za neki krupniji historijski događaj iz doba antifašističkog rata 1941-1945. U Gračanici je to bio 7. april kao Dan opštine i Dan oslobođenja. «Definitivno zauzimanje nekog mjesta, odnosno grada od strane partizanskih jedinica (NOV) proglašavano je danom oslobođenja, a kasnije danom opštine ili grada. U suštini, to su datumi promjene vlasti na lokalnom nivou, a proglašavani su danom oslobođenja, rodendanom opštine isključivo po ideološkoj matrici i bili su potpuno u funkciji aktuelne vlasti. Stoga nije ni čudo što ni nakon više decenija njihovog obilježavanja ti datumi nisu mogli "uhvatiti dublje korijene" u našem narodu. Bili su to uglavnom "praznici vlasti" koje narod nije mogao "posvojiti" jer nisu ni imali nikakve veze sa njegovom tradicijom i identitetom. Kako neko napisa, po pravilu, to se dešava uvijek tamo "gdje se kolebljivost identiteta proizvodi pod uticajem ideoloških promjena i jednokratnih političkih režima".

To međutim, ne znači da nikako ne treba obilježavati značajne događaje i ličnosti iz doba antifašističkog rata 1941-1945. Zašto? Zato što fašizam kao društvena pojava još uvijek predstavlja opasnost na koju se mora računati na duge staze, pogotovo na ovim prostorima.

Činjenica je da je tokom rata za Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) fašizam kao udarna pesnica balkanskih diktatorskih režima, bio u direktnoj funkciji podjele BiH, genocida nad Bošnjacima, etničkog čišćenja itd. Sto-

ga imaju osnova prijedlozi da se nekadašnji dan opštine ili grada, vezan za antifašističku borbu u Drugom svjetskom ratu poveže sa antifašističkom borbom iz vremena agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992 – 1995. i da se obilježava kao “Dan antifašista” iz oba rata, odnosno kao dan podsjećanja na opasnost od fašizma uopšte. Time bi se afirmirao kontinuitet antifašističke borbe kao trajne konstante na ovom prostoru. Prema tome, puno opravdanje imaju prijedlozi da se historijski datumi iz perioda antifašističkog rata (1941 – 1945) koji su se obilježavali kao dan opštine, ustanove kao “Dan antifašizma”.

Da bi se izbjegle zamke rastakanja identiteta lokalne zajednice pod uticajem neprestanog mijenjanja datuma koji se proglašavaju “Danom opštine” (zavisno od promjene vlasti), najbolje je rješenje da se ovakvim praznikom proglasi “jedan od temeljnih datuma iz (gradskog) opštinskog povijesno-kulturnog razdoblja” (datum nastanka, prvo pojavljivanje u historijskim izvorima itd.). Time bi se postigla dva cilja: prvo, bila bi osigurana trajna stabilnost tih datuma i ne bi “podlijegala jednokratnostima bilo kojeg ideološkog ili političkog poretka ili stranačke vlasti”, drugo, obilježavanjem ovakvih datuma “građani bi razvijali svijest o dubokom povijesnom utemeljenju državne egzistencije BiH i njegovali svijest o jedinstvu predosmanske, osmanske i postosmanske BiH, odnosno o kontinuitetu povijesnog postojanja BiH, neovisno od toga u kojim je, u međuvremenu, širim državnim cjelinama pbeivala.”

Obilježavanjem “Dana antifašizma” (kojim se povezuje kontinuitet antifašističke borbe iz perioda 1941 – 1945. i 1992 – 1995. i utemeljenjem opštinskog praznika (Dana opštine) iz takozvanog “opštinskog kulturno-povijesnog rodoslovlja”, manifestovalo bi se jedinstvo naroda bez obzira na njegovu nacionalnost, kulturu i religiju, te učvršćivao naš državno-nacionalni identitet” koji se i

dalje napada sa svih strana, pa se na njemu mora permanentno raditi.”

Ukoliko bi se prihvatili navedeni argumenti i postigla opća saglasnost o njima, **Dan opštine Gračanica** mogao bi se vezati za prvo pojavljivanje srednjovjekovnog grada Sokola u historijskim izvorima. (...)

Historijski je potvrđeno da je Gračanica pripadala župi Soko, da je u predosmanskom periodu imala rudnik željeza i da je svoj privredni i urbani razvoj doživjela tek u osmanskom periodu.

Nekadašnji Dan oslobođenja, odnosno Dan opštine koji se vezivao za 7. 4. 1945. godine (kada su dvije srbijanske brigade 24. divizije NVOJ ušle u Gračanicu potiskujući razbijene formacije Nijemaca, domaćeg Zelenog kadra, ustaša i domobrana prema Doboju) – mogao bi se obilježavati kao **Dan antifašista**, kako je već naprijed obrazloženo.

Sadašnji Dan opštine koji se vezuje za 25. 5. 1992. godine, kada je Gračanica pretrpjela najžešći udar sa Ozrena i ujedno najveće ljudske gubitke u jednom danu tokom agresije na BiH i dalje bi ostao u kalendaru obilježavanja značajnih događaja i ličnosti na području opštine Gračanica. Obilježavao bi se odgovarajućim komemorativnim i vjerskim sadržajima, ozbiljno i dostojanstveno kako to ovaj, nesumnjivo važan datum u istoriji Gračanice i zaslužuje.“ (O. Hamzić, *Obilježavanje značajnih događaja i ličnosti iz prošlosti Gračanice i njezine okoline, neka iskustva i prijedlozi, rukopis*).

Kao što je i predloženo, taj datum mogao bi se obilježavati pod nazivom **Dan odbrane općine Gračanica**.

Bitka na Visu, 7. avgusta, 1994. godine, nesumnjivo je najznačajniji i najuspješniji manevar naših jedinica na području opštine tokom rata za BiH i ima puno opravdanje da se uvrsti u kalendar

obilježavanja na nivou općine. Za svaki od navedenih datuma, nadležno općinsko tijelo razradit će okvirni program obilježavanja, odnosno predložiti sadržaje kojima će se ti datumi obilježavati.

Historijska podloga za predložene datume:

7. april, Dan antifašizma, (alternativa Dan antifašista)

«U završnim operacijama za potpuno oslobođenje zemlje, jedinice 2. armije (JA) su 5. aprila (1945) prešle u silovit napad na čitavom frontu prema Doboju i Modriči. Učestvujući u ovom napadu, već sutradan jedinice 23. i 45. (srpske) divizije (JA) našle su se pred Gračanicom. Pošto su savladali otpor u rejonu Drafnica, bataljoni 7. srpske brigade 23. divizije nastavili su da gone protivnika sjeverno od Gračanice prema Malešićima. Na tom sektoru već je dejstvovala 9. brigada 23. divizije.

Pošto su protjerali neprijatelja prema Konoplištima i Gostilju, u isto vrijeme dijelovi 23. brigade 45. divizije prešli su Spreču i presjekli komunikaciju Gračanica - Dboj.

Na svom pravcu nastupanja brigada je razbila četnike, a zatim izbila na liniju Boljanić - Zorani - Mrđani.

Sa dostignutih položaja Durać - Radino brdo - Tunjevac u 3 sata izjutra, 7. aprila, 20. brigada 45. divizije pošla je u napad na Gračanicu. Nešto slabiji otpor pružen je na Straževcu. Po likvidaciji tog uporišta dijelovi 20. brigade 45. srpske divizije (JA) ušli su u Gračanicu sa jugoistočne strane. Pošto su u 4 sata izjutra 7. aprila izbili na komunikaciju Soko - Gračanica i dijelovi 7. brigade 23. divizije ušli su u Gračanicu sa sjeverozapadne strane.» (O. Hamzić, *Predgovor knjizi «Biljezi slobode», Gračanica, 1985.*)

25. maj, Dan odbrane općine Gračanica

«Tog 25. maja 1992. godine uspjeli smo se odbraniti i odvratiti jedan od najžešćih napada na ovaj grad, na ovu opštinu. Što se oružja tiče, tad smo bili najslabiji. Što se morala i odlučnosti za odbranu tiče, tad smo bili najjači. Toga dana stali smo na put divljačkoj najezdi i odbranili ovaj grad, uprkos strahovitoj nadmoći i sili koja je na njeg krenula i spoznali da rat zahtijeva goleme patnje i žrtve. Toga dana uspjeli smo se osloboditi straha i neizvjesnosti kao i posljednjih iluzija «da oni ipak neće nama ništa» i da će nas ratni požar nekako zaobići. Toga dana smrt se nadvila nad ovim gradom, razorni projektili uništavali su srce čaršije, sinovi pakla uzalud su pokušavali preći na desnu stranu Spreče.

Toga dana uništili su proljeće nad Gračanicom. Pokošena mladost mirisala je na nedozrelo klasje. Gračaničke lipe nisu više mirisale. Širio se miris baruta i zadah smrti.

Toga dana udaren je surovi ratni pečat na Gračanicu. Toga dana Gračanica se odbranila. Nismo dali da nam je iščupaju iz srca Bosne.

Sačuvali smo grad i teritoriju opštine sa bošnjačkim stanovništvom, zbrinuli i udomili na hiljade prognanih i unesrećenih, prehranili vojsku i stanovništvo, sačuvali osnovne funkcije legalne vlasti i civilnog života, ljudsko dostojanstvo i civilizacijske norme ponašanja. Nismo dozvolili osvetničke pohode na tuđe, individualni teror i revanš, niti prisustvo bilo kakve privatne i nelegalne vojske i paravojske. Dvije potpuno sačuvane bogomolje, katolička i pravoslavna u centru Gračanice, u posljednjem granatiranju, srušena, pa ponovo izgrađena munara džamije Ahmed-pašine, više su od simbola, više od svakog kazivanja o nama.

Ponosni smo što danas ovdje možemo reći da smo kao ljudi svjetla obraza izašli iz rata, da

je Bosna na ovim prostorima prisutna od pamtivjeka, da smo mi ovdje, evo, Bosna. Uspjeli smo u tome jer smo bili na strani Bosne, to jest na strani pravde» (O. Hamzić, *Odlomak iz šireg zapisa, rukopis*)

2. jun, Dan općine Gračanica

«Inače, u historijskoj literaturi postoje ozbiljne nedoumice oko prvog spominjanja srednjovjekovnog grada i utvrde Sokola u historijskim izvorima, od toga da ga treba historijski smjestiti u kraj 14. vijeka¹ ili da se spominje u kraljevskom ugovoru kojeg su potpisali mađarski kralj Sigismund Luksemburški i srpski despot Stefan Lazarević u Tati 1426. godine.² Kritičkim prilažom tom historijskom izvoru utvrđeno je da se 1426. godine spominje grad Sokol, ali to nije ovaj iz župe Usora.³

Prema svim relevantnim historijskim pokazateljima, grad i utvrda Sokol se prvi put u historiji pod tim imenom spominje 2. juna 1429. godine i to u vjenčanom ugovoru, kojeg su potpisali knez Radivoj Ostojić, sin bosanskog kralja Stjepana Ostoje i brat budućeg kralja srednjovjekovne Bosne Stjepana Tomaša.⁴

U historijskoj literaturi se s pravom pretpostavlja da je upravo ta činjenica da je ženidbenim vezama knez Radivoj Ostojić došao u mađarske feudalne krugove bila od presudnog značaja da će ovaj kraj izvjesno vrijeme biti pošteđen mađarskih pljačkaških pohoda. Ali kako je bio pošteđen tih, u nešto kasnijim vremenima nije bio pošteđen tursko-osmanskih, koji su sve

učestaliji u 15. vijeku, a ovaj kraj je bio ulaz u Slavoniju.» (Dr. Salih Jalilman, *Srednjovjekovni grad Sokol, prilozi za studiju, rukopis pripremljen za 11. broj Časopisa «Gračanički glasnik»*)

7. avgust, Dan pobjede na Visu

«Sa kote Vis, koju su četnici zaposjeli prije nego što je zapucalo na Gračanicu i okolna mjesta, bačeno je bezbroj granata različitog kalibra i iz različitih oruđa, što je umnogome paralisalo život na slobodnim teritorijama i prouzrokovalo veliki broj civilnih žrtava. Zbog toga je Vis stajao u samom vrhu prioriteta kojim se moralo ovladati i time steći znatno povoljniji taktički položaj za naše jedinice. Poslije strpljivih priprema, u 111. i drugim brigadama OG-2, akcija oslobađanja ove važne kote otpočela je 7.8.1994. godine. za vrlo kratko vrijeme četnici su razbijeni, a zastava sa šest ljljina zavijorila se na 692 metra visine i označila da je čuveni Vis pao. Ovom akcijom Armija BiH, jednom za sva vremena, zagospodarila je najvišom kotom od Spreče do Save, dobro poboljšala svoj taktički položaj, a mnogim mjestima ispod Visa u značajnoj mjeri olakšala život. Nedugo zatim naše jedinice su počele koristiti pogodnosti položaja na kojem su se našle i u desetom danu desetog mjeseca protjerale su četnike sa Javora, Kika, Kamena i Bezi-menog visa. Bila je to minjevita akcija, koja je slobodne teritorije BiH učinila širim za novih 20 kvadratnih kilometara.» (O. Hamzić, *Gračanicom - od Petrova do Dejtona, Odbrana Gračanice 25.4.92. str. 28*)

¹ Đuro Basler, op.cit. str. 57.

² Đoko Mazalić, Tešanj, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1953. str. 289; Marko Vego, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Sarajevo, 1957. str. 105.

³ Aleksandar Hoffer, Položaj nekih mjesta u povelji kralja Sigismunda od god. 1426, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1893. str. 554.

⁴ Ugovor je objavljen u: Codex diplomaticus patrius (Hazai okmánytar). Vol. VI, Budapest 1876. str. 449-451. Zanimljivo je da L. Tallochy u Studien piše da je Sokol «selo sa oko hiljadu stanovnika koje leži na granici stare bosanske županije Usora i Soli.»